

IMPLICAREA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ÎN SUSȚINEREA BISERICILOR ȘI MĂNĂSTIRILOR DIN COMITATUL SEVERIN, LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX

Prof. dr. Gabriela Hajdu

Din cele mai vechi timpuri, Biserica a fost pentru popor cel dintâi factor și focar de cultură națională românească. Astfel, putem afirma că în vremuri de grea cumpănă și încercare, alipirea și nădejdea românilor în Biserica străbună a fost esențială. De aceea, se înălțau rugăciuni către Dumnezeu milei și al îndurărilor iar când pericolul trecea, se mobilizau și ridicau Biserici ca să aducă laudă și mulțumită providenței care i-a mântuit. „Biserica a fost deci scutul de veacuri al poporului nostru, ea a păstrat neatins caracterul lui național și între zidurile ei și-a susținut (poporul) cea mai scumpă avere națională: limba, legea și datinele strămoșești.”

Dacă în trecut s-au închinat în niște bisericuțe din bârne, aruncate pe un deal de la marginea satului sau a orașului, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, dar mai ales la începutul secolului al XX-lea, românii din Banat și Transilvania au început să construiască biserici și mănăstiri de zid sau piatră împrejmuite cu gard, înfrumusețate cu picturi, sculpturi aurite și argintate, ornamente migălos executate etc., unele dintre ele fiind chiar de o frumusețe rară, mai ales aici, în Banat.

Cunoscând „rolul și însemnătatea culturală și națională a bisericii, gruparea în jurul ei a ajuns să formeze idealul fiecărui român de bine.”¹ La ridicarea acestor biserici sau a mănăstirilor și-au adus contribuția donațiile oamenilor cu dare de mână (unii din ei donându-și chiar întreaga avere, mai ales dacă nu aveau urmași) dar și impresionantele colecte care se făceau prin contribuția oamenilor de rând, cu sume uneori chiar extrem de modeste. Toate acestea se realizau prin implicarea episcopilor, protopresbiterilor, protopopilor și a preoților care le cereau românilor să se îndemne pentru a contribui la înălțarea de lăcașuri sfinte.

Amintim câteva aspecte concludente din timpul vizitei canonice efectuate de P.S. Sa Episcopul diecezan, Dr. E. Miron Cristea în Tractul Făgetului, în anul 1911. La Bucovăț, după vizitarea edificiului nou și modern al școlii

¹ *Poporul român*, Budapesta, IV, 1904, Nr. 5 din 1/14 februarie, p.1.

confesionale, „fiind biserică de lemn vechie, rea, scundă, P.S.Sa i-a îndemnat a-și face cu timpul și biserică”.² La Susani, de asemenea, fiind biserică veche, de lemn, după ce a vizitat școala, un edificiu pompos, P.S.Sa a mers și la locul unde urma să se ridice noua biserică, pentru care zidire erau făcute deja toate pregătirile.³ Poporul din Jupani i-a cerut P.S.Sale ca să le permită să se separe de parohia Sudriaș și să se reînființeze parohia Jupani, declarându-se gata să ridice o nouă biserică. În acest scop, fruntașul locuitor Lascu se obliga să contribuie pentru noua zidire cu suma de 2000 de coroane iar locuitorul Hodoșan cu suma de 200 de coroane, mai fiind și alți doritori care să contribuie pentru o nouă biserică.⁴ La Surducul Mic, P.S.Sa îi îndeamnă pe locuitorii satului „la bună înțelegere, armonie și jertfe pentru biserică, care încă e necorăspunzătoare, dară – demolându-să – din materialul ei s-ar putea reclădi una nouă.”⁵ La Povergina, văzând P.S.Sa că și aici biserica e mică, rea, de lemn, „pune temei cu 100 cor. la un fond pentru zidirea unei biserici, rugând poporul să contribuie și el din bună vreme pentru sporirea lui.”⁶ Astfel, P.S.Sa «a pus temelie la două fonduri arhieresti, cu suma de 300 cor., și anume: pentru zidirea bisericii de aici 100 cor., iar pentru zidirea școalei confesionale tot de aici 200 cor. Aceste sume s-au și depus la banca „Făgețana” din Făget ca fonduri arhieresti speciale. Această frumoasă faptă, aducându-să la cunoștința comitetului parohial – în ședința ținută la 8 Oct. v. a.c. – acest comitet a luat act cu adâncă mulțumită, recunoștință și călduroasă alipire către Prea Sântia Sa.(...). Exemplul dat de Prea Sântia Sa a fost urmat de către membrii comitetului parohial, căci tot în ședința din 8 Oct. v. a.c. au dăruit la fondul pentru zidirea bisericii din Povergina: Ioan Todorescu, jude com. 20 cor., Isaia Florescu, cantor 10 cor., Dumitru Rusu 10 cor., Trifu Chiricescu 10 cor., Gregorie Milostean 10 cor., George Dumitru 5 cor. și Păveluț Șerban 5 cor. Laolaltă 70 cor.»⁷. Preotul Patrachie Miclăuș mulțumea donatorilor rugând pe Dumnezeu să le răsplătească înmiit din tezaurul său ceresc.

Menționăm și apelul protopopului Sebastian Olariu al Făgetului pentru realizarea unei colecte spre ajutor la ridicarea mănăstirii „Izvorul Miron”, apel formulat la 19 aprilie 1912: „În lipsa mijloacelor materiale necesare la terminarea și ajustarea cu cele trebuincioase a sfintei mănăstiri, îndrăznesc a apela la simțul de jertfă al obștei românești, rugând pe tot românul de bine să contribuie, după putința și îndemnul inimii, pentru realizarea ridicării acestui sfânt lăcaș, ca așa zidită și dată destinației sale, această sfântă mănăstire să devină lăcașul de edificare sufletească și întărire în credința strămoșească iar „Izvorul

² Idem, Nr. 6 din 8/21 februarie, p. 1.

³ *Foaia Diecezană*, Caransebeș, XXVI, 1911, Nr. 44 din 30 octombrie v./12 noiembrie n., p. 6.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, p. 7.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

Miron” dar de tămăduire a multor mii de credincioși care cu credință și cu dragoste creștinească se vor apropia de acest loc.”⁸ La aceeași dată, protopopul Făgetului înaintează și o cerere către Consistoriul Diecezan Caransebeș în vederea acordării unui împrumut de 5000 coroane pentru zidirea sfintei mănăstiri de la „Izvorul Miron” din Tractul Făgetului. Împrumutul era asigurat cu însăși zidirea și locul de 1 jugăr pământ pe care se zidește sfânta mănăstire iar amortizarea se va face din colecta întreprinsă în Dieceza și obștea românească, precum și din eventualele venituri ale sfintei mănăstiri.”⁹

Din raportul protopopului Sebastian Olariu despre actul punerii pietrei de temelie a bisericii mănăstirii „Izvorul Miron”, raport datat la 21 iulie 1912, redăm câteva aspecte: „în urma înaltei autorizări din 16/29 iulie a.c. nr. 5376 B, an 1912, îndrăznesc cu fiască supunere a raporta că ieri, în ziua de Sf. Proroc Ilie, am îndeplinit actul sfințirii pietrei fundamentale la bisericuța de lângă „Izvorul Miron”, asistat de 24 preoți coliturghisitori și înconjurat de 4-5000 credincioși și cu deosebire credincioase, veniți din mari îndepărtări.(...) Sfânta Liturghie s-a celebrat sub un cort de verdeață așezat deasupra izvorului, asistat de cei 24 preoți. În decursul sfintei liturghii s-a făcut pomenirea a cel puțin de 5000 vii și peste 5000 morți. După rugăciunea amvonului s-au citit de către preotul Antoniu Angel din Coșava, sus amintita Înalta Ordinațiune, apoi cu litigiile toate am ieșit până la locul destinat pentru punerea pietrei fundamentale. Aici am săvârșit sfințirea apei celei mici. După terminarea acesteia, am citit actul comemorativ și am ținut poporului cuvântul ocazional, mulțumind tuturor acelor care au dăruit până acum pentru zidire, apoi - actul subscris de toți preoții, de protopopiat și de arhitect -, l-am așezat la locul său în fundament, am lovit de 9 ori cu ciocanul piatra fundamentală, l-am stropit cu apă sfințită și am indicat următoarele cuvinte: ”pentru apărarea ortodoxiei și a legii noastre strămoșești și pentru întărirea neamului în credința creștinească”, apoi am citit în genunchi rugăciunea din molitvelnic.(...) De la pomelnice, de la Sf. Maslu, de la sărutarea Sf. Cruci și cu darurile, am încasat suma de 750 coroane, 32 fileri.”¹⁰

Un exemplu edificator pentru o donație făcută de credinciosul Dionisiu Feneș, îl constituie actul din 6 martie 1917, prin care acesta solicita episcopului Miron Cristea, planul catapetesmei bisericii Mănăstirii „Izvorul Miron” și aprobare pentru a o dona. Redăm un fragment și din acest act: „Prea Sfințite și bunul nostru episcop! Măreața inițiativă ce ați luat pentru edificarea mănăstirii de la Izvorul Miron v-a deschide Ceriul spre a asculta rugăciunile poporului nostru creștin (...) Această măreață faptă a Preasfinției Voastre mă îndeamnă și pe mine, ca din puținul meu avut, să contribui la împodobirea acestui Sion

⁸ *Foaia Diecezană*, Caransebeș, XXVI, 1911, Nr. 42 din 16 octombrie v./29 octombrie n., p. 6.

⁹ A.E.C., Fond: economic (V), Dosar: 1911-V-(306-415), cota: V-399-1911 apud. Lucian Mic, episcopul Caransebeșului, *Episcopul Miron Cristea (1910-1919). Pastorale, ordine circulare și corespondență administrativă*, Ed. Diecezană, Caransebeș, 2007, p.86.

¹⁰ *Ibidem*, p.84.

Dumnezeiesc, dorind a îngriji pentru facerea tâmplii care este cea mai principală podoabă a bisericii noastre. Rog deci respectuos ca Preasfinția Voastră să binevoiască a alege planul pe a cărui bază să pot da spre lucrare unui sculptor acest obiect, ca astfel să poată fi gata la timpul recerut.”¹¹

Menționăm că printre primii ctitori ai sfintei mănăstiri „Izvorul Miron din Românești „se numără două femei sărace, surori bune din satul Românești, cu numele Glava Maria și sora ei Susana Glava. Acestea au donat, fără vreo pretenție de retribuire, terenul cu izvorul minunat, în extindere de 800 stânjeni pătrați pentru construcția bisericii și locuințele necesare adăpostirii personalului monahal.”¹² În același timp, s-au organizat la acest loc pelerinaje și astfel din colectele și ajutoarele primite de la episcopul Miron Cristea, al cărui nume mănăstirea îl poartă, în anul 1911 s-a pus piatra fundamentală. Nefiind aici personal monahal care să urgenteze lucrările de ridicare a sfântului lăcaș, această sarcină a revenit preotului paroh din Românești, Teodor Băianțu.¹³

La începutul secolului al XX-lea și până la 1918, s-a înregistrat un număr extrem de mare de zidiri de biserici sau mănăstiri noi, pictări sau zugrăviri, renovări, reparații, sfințiri de biserici și mănăstiri noi sau renovate, donații ș.a.

În această perioadă, s-au zidit biserici noi la: Ciudanovița, Pojejena Română, Honorici, Jdioara, Cacova, Zlagna, Făget, Coștei-Lugoj, Duleu, Satu Mic, Șușca, Valeadeni, Dezești, Susani, Sinersig, Socolari, Drinova, Dognecea (capelă), biserica mănăstirii Valea Godinova din Bocșa ș.a.

Pictări sau zugrăviri de biserici s-au făcut, în această interval de timp, la: Bozovici (renovarea picturii), Răcășdia, Mehadia, Reșița Română (renovare și pictare), Rusca Montană (zugrăvire), Ocna de Fier (1901) ș.a.

Renovări și reparații s-au executat la bisericile din: Dalboșeț, Eșelnița, Vermeș, Bichigi, Borlova, Ocna de Fier, Borlovenii Vechi, Bucușnița, Găvojdia, Iertof, Ogradena Veche, Ilidia, Sipet, Comorâște, Bogodiniți, Dalboșeț (1906), Eșelnița (1906), Jena, Jidovini (cerime), Berzovia, Reșița Montană, Țerova, Ezeriș (1907), Gherteniș, Marga (1907), Reșița Română (1907 și 1914), Vasiova, Glimboca, Macoviște (1909), Prisaca, Ciclova Română (1910 și 1911), Crușovăț, Goleț, Sălbăgel, Sichevița, Var, Verendin, Bocșa Română, Bozovici, Cuptoare-Cornea, Făget (biserica și cimitir), Ocna de Fier, Ohaba Bistra, Buchin, Pătaș, Rusova Montană, Ticvanu Mic, Vrăniuț, Brebu, Zgribești, Ezeriș (1914), Rudăria, Sasca Montană ș.a.

Licitații pentru efectuarea unor astfel de lucrări au fost organizate de către comitetele parohiale locale, dintre care amintim câteva exemple: Ocna de Fier (pentru sculptura templei, partea de jos și pentru pictarea sfintei biserici în

¹¹ *Ibidem*, p. 106-107.

¹² *Ibidem*, p. 176-177.

¹³ Arhiva Mitropoliei Banatului, Timișoara, Fond „Schituri”, Dosar «Paraclisul „Izvorul Miron” de la Românești», p. 1.

întregime) în 1901;¹⁴ Pojejena Română (pentru zidirea unei biserici noi) în 1902;¹⁵ Honorici (pentru zidirea de nou a edificiului bisericesc) în 1903;¹⁶ Zlagna (pentru zidirea unei biserici noi) în 1906;¹⁷ Valeadeni (pentru zidirea de nou a bisericii gr. or. române din localitate) în 1909;¹⁸ Șușca (pentru zidirea de nou a bisericii gr. or. române) tot în 1909;¹⁹ Susani (pentru zidirea de nou a bisericii) în 1911;²⁰ ș.a.

Dintre numeroasele zidiri de biserici și mănăstiri noi, pictări, zugrăviri, renovări și diverse reparații efectuate lăcașelor de cult greco-ortodoxe din comitatul Caraș-Severin, de la începutul secolului al XX-lea, menționăm următoarele:

La Prisaca, biserica ortodoxă română, zidită între anii 1863 și 1865, în stil baroc vienez, prin arhitectul Hüner din Lugoj, are ca hram Sfinții Apostoli Petru și Pavel. În anul 1902, turnul construit din piatră și cărămidă a fost acoperit cu tablă de aramă prin tinichigiul Matheas Kraszl din Caransebeș. Lucrarea a costat 3193 de coroane. În anul 1909 s-a renovat acoperișul și toată lemnăria prin jertfa credincioșilor din sat. Această lucrare a costat 1800 de coroane.²¹ La Ocna de Fier, pictura în ulei, atât a bisericii cât și a iconostasului a fost făcută de către pictorul Filip Matei din Vasiova, la anul 1903. Sculptura iconostasului în stil baroc a fost executată de către Ion Cotârlă și fiul din Oravița, tot în 1903. Auritura iconostasului cât și a tronurilor s-a făcut tot de către pictorul Filip Matei, în același an, 1903. Toate aceste lucrări s-au realizat în timpul preotului Constantin Păușan (1880-1910).²² La Răcășdia, în anul 1903 s-au făcut reparații capitale la Biserică, mărindu-se ferestrele, montându-se un grilaj de fier la podul corului, uși noi la intrarea în altar. S-a montat un orologiu în turn, iar în anul 1907, Biserica a fost împrejmuțată cu un gard de fier pe soclu de piatră. Iconostasul a fost sculptat în lemn în stil baroc și pictat în anul 1803, nefiind cunoscut numele autorului. Restul picturii a fost executat în anul 1903 de către pictorul Filip Matei.²³ La Honorici, Biserica veche construită din lemn în anul 1786 sub păstoria preotului Avram Popovici, a fost demolată în 1902 iar pe locul ei s-a construit actuala biserică în anul 1904, cu suma de 10719 florinți. Ctitorii bisericii au fost credincioșii din Honorici, în frunte cu preotul Ioan Popovici și învățătorul Damaschin Căprariu. Biserica

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Foaia Diecezană*, Caransebeș, XVI, 1901, Nr. 39 din 30 septembrie c.v., p. 7.

¹⁶ *Idem*, XVII, 1902, Nr. 21 din 20 mai c.v., p. 8.

¹⁷ *Idem*, XVIII, 1903, Nr. 17 din 27 aprilie c.v., p. 8.

¹⁸ *Idem*, XXI, 1906, Nr. 18 din 30 aprilie c.v., p. 6-7.

¹⁹ *Idem*, XXIV, 1909, Nr. 12 din 22 martie c.v., p. 8.

²⁰ *Idem*, XXIV, 1909, Nr. 38 din 20 septembrie c.v., p. 6.

²¹ *Idem*, XXVI, 1911, nr. 20 din 15 mai v./28 mai n., p. 7.

²² Arhiva Mitropoliei Banatului, Timișoara, Fond "Micromonografii", Dosar „Prisaca”, p. 3-4.

²³ *Idem*, Fond „Cronici parohiale”, Dosar „Ocna de Fier”, p. 1-2.

nu a fost pictată ci zugrăvită iar iconostasul s-a pictat în anul 1918.²⁴ La Cacova (Grădinari), Biserica cu hramul Sfântului Mare Mucenic Gheorghe s-a zidit între anii 1906 și 1909 sub preoții Martin Pincu, Fotie Adamescu și capelanii Veniamin Bălan și Valeriu Dabici. Lucrările au costat 90000 de coroane. Ctitori ai Bisericii au fost credincioșii din parohie. Planul bisericii a fost întocmit de Dimitrie Boitor care a și executat zidirea ei. Biserica a fost zidită în stil bizantin, din piatră, cărămidă arsă comună și aparentă. Are trei turnuri: două turnuri-clopotniță și cel de deasupra de cupolă. Este acoperită cu tablă zincată. Iconostasul din lemn sculptat, stranele și jețurile sunt opera lui Ion Coțîrlă din Oravița și au costat circa 10000 de coroane. Pardoseala bisericii este din plăci de ciment colorate. Biserica a fost antesfințită la 4/17 octombrie 1909 de către protopopul Alexandru P. Popovici.²⁵ La Zlagna, în anul 1906 s-a demolat Biserica veche de lemn și pe același loc s-a construit o nouă biserică, cu același hram, care s-a terminat în anul 1907. Biserica actuală s-a construit din inițiativa preotului Nichifor Lazăr. Biserica este construită din cărămidă și piatră, fiind acoperită cu tablă galvanizată iar turnul este acoperit cu aramă. La 8 noiembrie 1907, de ziua Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril când se sărbătorește hramul, biserica a fost sfințită de către P.O. protopop Andrei Ghidiu din Caransebeș. Ctitorii sfintei biserici sunt toți locuitorii satului Zlagna iar arhitect a fost David Berneanțu din comuna Zervești care a lucrat cu încă patru maieștri zidari din Caransebeș. Biserica nu a fost pictată iar sculptura iconostasului, jețurile și tronurile arhieresti și a Maicii Domnului au fost lucrate de maestrul Ciorogariu din Caransebeș. Lucrările de zidărie, sculptură și mobilier au costat 9000 de coroane. Biserica este pardosită cu cărămidă roșie, iconostasul este din lemn sculptat, cu ornamente vopsite cu bronz aurit, ușile împărătești sunt sculptate și suflăte cu aur curat iar bolta are formă de semicerc, vopsită cu albastru cu stele lucitoare de bronz. Biserica nu avut pictură, nici pe iconostas nici pe pereți.²⁶ La Pojejena Română, Biserica s-a zidit în anul 1907, în timpul preotului Alexandru Blasiu. Hramul Bisericii este „Sfânta Treime”.²⁷ La Jdioara, biserica s-a zidit între anii 1907 și 1908, în centrul satului, fiind una dintre cele mai mari biserici din Banat. A fost zidită din cărămidă arsă, de către arhitectul Bacsó Balint din Lugoj, în timpul preotului George Vior. Costul zidirii a fost de 26000 de coroane. Biserica a avut și are hramul Sfinților apostoli Petru și Pavel. Pe jos era pardosită cu table pătrate din piatră, de culoare roșie, albă și neagră. A fost acoperită cu tablă galvanizată, inclusiv turnul. La data de 8 septembrie 1908 st.v. a fost sfințită de către protopopul Dr. George Popovici al Lugojului. Până la începerea picturii, iconostasul era în formă ascuțită, fiind zidit din cărămidă arsă. Pe perete au fost lipite icoane

²⁴ Idem, Fond „Micromonografii”, Dosar „Răcășdia”, p. 3.

²⁵ Idem, Fond „Cronici parohiale”, Dosar „Honorici”, p. 1-2.

²⁶ Idem, Dosar „Grădinari”, p. 1.

²⁷ Idem, Fond „Micromonografii”, Dosar „Zlagna”, p. 2-3.

pictate pe pânză de către pictorul Deliomini din Caransebeș. Antimisul a fost sfințit în anul 1916 de Episcopul diecezan Dr. Miron Cristea al Caransebeșului.²⁸ La Duleu, Biserica s-a zidit în anul 1908 sub păstorirea preotului Nistor Damsa, cu ajutorul credincioșilor din sat. Ctitori ai bisericii au fost George Ioanovici și soția sa, Sofia care au donat suma de 2000 de coroane și lemnul necesar. Biserica a fost zidită din piatră și cărămidă arsă fiind acoperită cu tablă.²⁹ La Satu Mic (Victor Vlad Delamarina), actuala Biserică a fost zidită în anul 1908, din cărămidă, pe locul celei vechi. Ctitorii acestei biserici sunt toți credincioșii din sat iar antreprenor a fost Ioan Junker din Lugoj.³⁰ La Făget, actuala Biserică, cu hramul Adormirea Maicii Domnului, a fost zidită din cărămidă arsă, în anul 1889, de către antreprenorul Bacsó Balint, prin contribuția benevolă a enoriașilor. Este pardosită cu pătrate de ciment colorate și este acoperită, atât biserica cât și turnul, cu tinichea. Iconostasul este din lemn sculptat și aurit fiind opera sculptorilor Nistor și Iosif Busuioc din Berliște. A fost executat în anul 1909 și a costat 1990 de coroane. Pictura este făcută în ulei iar icoanele de pe iconostas sunt pictate pe pânză lipită pe lemn. Pictura este executată în stil baroc de pictorul academic Virgil Simionescu din Lugoj, în anul 1908 și a costat 7500 de coroane. Curtea bisericii a fost împrejmuită cu gard de zid și fier, în anul 1911, lucrare pentru care s-a plătit suma de 3930 de coroane. Antimisul nou a fost primit de la episcopul Miron Cristea, în anul 1911.³¹ La Dezești, Biserica a fost zidită în anul 1912, în timpul preotului Iacob Dabiciu. Arhiva a fost distrusă în timpul evenimentelor din anul 1918 dar din însemnările preotului, care au rămas, rezultă că Biserica a fost zidită din contribuția credincioșilor și cu ajutor de la Episcopia ortodoxă română a Caransebeșului, lucrările costând 30000 de coroane. A fost sfințită în anul 1913 de un delegat chiriarhal, având ca hram „Nașterea Născătoarei de Dumnezeu”. Biserica este zidită în stil baroc cu boltă deasupra navei și cu turlă în partea de vest. Temelia este de piatră iar pereții din cărămidă arsă. Acoperișul inițial a fost acoperit cu tablă la turlă iar nava cu țiglă.³² La Susani, Biserica actuală s-a zidit între anii 1912 și 1928, sub conducerea fostului preot de atunci Samson Petric. Lucrarea s-a făcut din cărămidă arsă, de către antreprenorul Ioan Giuchiciu din Lipova. Biserica este doar zugrăvită iar bolta este pictată cu cerime (soare, lună, stele).³³ La Șușca, Biserica s-a zidit în anul 1913, în timpul preotului Alexandru Blasiu. Au sprijinit zidirea bisericii familiile române Mocioni, Vichentie Babeș, E. Ungureanu ș.a. iar singur preotul Alexandru Blasiu a

²⁸ Idem, Fond „Cronici parohiale”, Dosar „Pojejena Română”, p. 1.

²⁹ Idem, Dosar „Jdioara”, p. 4.

³⁰ Idem, Dosar „Duleu”, p. 1.

³¹ Idem, Dosar „V.V. Delamarina”, p. 1.

³² Idem, Fond „Micromonografii”, Dosar „Făget”, p. 1-2.

³³ Idem, Fond „Cronici parohiale”, Dosar „Dezești”, p. 2.

contribuit cu 1000 de coroane.³⁴ La Bocșa Română, Biserica a fost zidită aproximativ în anul 1770, din piatră și cărămidă, pe locul vechii biserici. În anul 1913, a fost realizat iconostasul, sculptură în lemn, în stil baroc, de către sculptorul amator Petru Oancea din Vasiova iar în anul 1918 a fost aurit și pictat de către pictorul Simonescu din Lugoj.³⁵

Sfințiri de biserici și mănăstiri noi sau renovate s-au sărbătorit la: Apadia, Bozovici, Brebu, Dalboșeț, Făget, Feneș, Ferendia, Glimboca, Moniom, Mal, Nădrag, Ocna de Fier, Pătaș, Rugi (1911), Valeaboului, Valeadeni, Bocșa Montană (capelă în cimitir), Mercina (daruri bisericesti), Bocșa (piatra fundamentală a mănăstirii de la Izvor), Românești (piatra fundamentală a mănăstirii „Izvorul Miron”) ș.a.

Dintre numeroasele sfințiri de biserici și mănăstiri, sărbătorite în Eparhia gr. or. română a Caransebeșului începând cu primii ani ai secolului al XX-lea și până la 1918, amintim câteva exemple:

La Rugi, în data de 3 iunie 1901, s-a săvârșit actul sfințirii și ridicării crucii pe nou edificata Biserică. La eveniment au participat: protopresbiterul Andrei Ghidiu și preoții: Valeriu Nicolaeviciu din Valeaboului, Patrichie Rădoiu din Jupa, Petru Suru din localitate și N. Muntean din Ohabița.³⁶ Peste câteva luni, în 14/27 octombrie, s-a îndeplinit și sfințirea noii biserici care era una din cele mai impunătoare din împrejurimi, fațada și întreg edificiul atât exterior cât și interior fiind foarte frumoase. Turnul era acoperit cu aramă și prevăzut cu parafulger. Templu era sculptată din lemn iar pictura și auritura ei erau executate artistic. Biserica a costat aproape 27000 de coroane, o sumă destul de mare pentru situația materială și pentru numărul mic de locuitori din Rugi. În acest sens, laude se cuveneau îndeosebi învățătorului George Frana, preotului Petru Suru, epitropiei și comitetului parohial precum și șefului tractului, P.O. Protopresbiter Andrei Ghidiu care „încă mult a umblat, mult a ostenit, mult a vorbit și îndemnat, deșteptând și înflăcărând inimile reci, și astfel iată că astăzi toți se bucură, ba rugienii sunt mândri că au așa o biserică frumoasă.” La eveniment au participat: P.O. Protopresbiter Andrei Ghidiu însoțit de preoții: George Petrescu, profesor în Caransebeș, Valeriu Nicolaevici (Valeaboului), Patriciu Rădoi (Jupa), Petru Suru din localitate și diaconul Dr. Petru Ionescu din Caransebeș. Menționăm și faptul că la ieșirea din biserică, după săvârșirea Sfintei Liturgii, vestita muzică (fanfară) a lui „Șandărel” din Ohaba Mutnic intona înaintea bisericii cântecul „Deșteptă-te, române”.³⁷ Astfel, acest eveniment religios a constituit și un moment prielnic pentru dezvoltarea conștiinței naționale a românilor din localitatea Rugi și din împrejurimi.

³⁴ Idem, Dosar „Susani”, p. 2 și I.

³⁵ Idem, Dosar „Șușca”, p. 1.

³⁶ Idem, Dosar „Bocșa Română”, p. 3.

³⁷ *Foaia Diecezană*, Caransebeș, XVI, 1901, Nr. 25 din 24 iunie c.v., p. 4.

În localitatea Mal, la data de 11 iulie st.v. 1904, s-a sfințit noua Biserică din material solid, de o adevărată frumusețe care făcea onoare maestrului întreprinzător David Berneanțu din Zervești. Sfințirea a fost săvârșită de către mandatarul episcopesc, P.O. Protopresbiter Andrei Ghidiu, asistat de o cunună de preoți: Iuliu Musta din Glimboca, Ioan Velovan din Ohaba-Bistra, Nicolae Ivănescu din Marga, Ioan Jucos din Zervești și Ioan Popoviciu din Cireșa. După terminarea Liturgiei, la masa comună, aranjată de comuna bisericească în localul școlii, „înălțător de inimi a fost momentul când Domnul George Franțescu, învățătoriu în Crâjma promite că va dăruii sânteii bisericii 200 coroane.” Menționăm că după prânzul festiv, într-o veselie românească, s-a întins o horă mare și frumoasă în frunte cu P.O. Protopresbiter Andrei Ghidiu. Însuflețirea poporului era la culme, pretutindenea răsunând urale la adresa harnicului și simpaticului Domn Protopresbiter.³⁸

În localitatea Moniom din Protopresbiteratul Bocșa Montană, la data de 19 decembrie st.v. 1904, a avut loc sfințirea noii Biserici construită după planul arhitectului Demetriu Boitor din Oravița. Biserica, pentru care s-a plătit o sumă destul de rezonabilă (10000 de coroane), „e zidită din material solid și trainic, fiind acoperită cu țiglă iar turnul cu tinichea zincuită(...). Împărțirea bisericii e foarte potrivită, nelipsindu-i lumina. Despărțământul de la nave e în formă de cruce. Templu e făcută de templarul sculptor Cotârlă, asemenea și corul.” Actul sfințirii s-a săvârșit prin P.O. Protopresbiter tractual Maxim Popoviciu, ca trimis al P.S. Sale Episcopului diecezan Nicolae Popea, asistat de preoții Iosif și Petru Ieremia din Călnic precum și de ierodiaconul Macarie Gușcă de la mănăstirea din Valea Godinova. La priceasnă, P.O. Protopresbiter Maxim Popoviciu a mulțumit părintelui Petru Ieremia pentru osteneala ce și-a dat-o la zidirea bisericii precum și credincioșilor. Preotul Petru Ieremia, la rândul său, mulțumește P.O. Protopresbiter pentru sfaturile adresate credincioșilor și amintește meritele deosebite pe care le-au câștigat față de sfânta biserică, judele Ion Ștefan, codreanul Ion Ștefan și creștinii Ion Ciubă și Nicolae Meilă precum și episcopul Moise Meilă. Mulțumește, de asemenea, și evlaviosului creștin, Ion Păuța pentru suma de 140 de coroane ce a jertfit cumpărând pentru sfânta biserică al treilea clopot.³⁹

La Borlova, în data de 16 august st.v. 1905, s-a serbat un dublu eveniment: hramul Bisericii Adormirea Născătoarei de Dumnezeu și sfințirea sculpturii iconostasului și a picturii bisericii. Sfințirea s-a înfăptuit prin P.O. Protopresbiter Andrei Ghidiu ca mandatar episcopesc, asistat fiind la Sfânta Liturgie de preoții Nicolae Cojocariu din Turnu Ruieni și P. Rădoiu din Jupa. În finalul Liturgiei s-a început sfințirea apei mici, la care au mai cooperat preoții Eliseiu Drăgălina, paroh în Borlova și Ioan Jucos din Zervești. După terminarea sfințirii apei, a

³⁸ Idem, XIX, 1904, Nr. 29 din 18 iulie c.v., p. 4-5.

³⁹ Idem, XX, 1905, Nr. 1 din 2 ianuarie c.v., p. 6-7.

urmat sfințirea internă și externă a bisericii, după ceremonialul prescris iar în final s-au citit numele donatorilor care au contribuit cu suma de peste 4000 de coroane la înfrumusețarea Bisericii, aducându-li-se mulțumită în numele comunei bisericesti.⁴⁰ Menționăm că zugrăvirea Bisericii și a templei a fost executată de pictorul academic din Jimbolia, Ioan Zaicu, cu prețul de 4200 coroane. Templu a fost sculptată de „Nestor Bosioc și fiul”, sculptori diplomați din Berliște, cu prețul de 1800 coroane iar auritura templei a fost executată de Eugen Spang din Timișoara, cu 1200 coroane.⁴¹

La Zorlencior (Zorlențu Mic), în data de 16/29 iulie 1906, s-a serbat sfințirea sfintei Biserici renovate și pictate de nou. Sfințirea s-a făcut prin șeful tractului, P.O. Protopresbiter George Popovici, asistat de preoții: Belu din localitate, Dabici și Atnagia din Zorlențu Mare. După actul sfințirii, protopopul a ținut o vorbire atât de potrivită și frumoasă încât s-a văzut pe fețele sătenilor „cum sufletul lor se primenește, se înalță și se întărește în mântuitoarea noastră lege strămoșească.”⁴²

În localitatea Apadia, la începutul lunii iunie 1908, s-a sfințit Biserica nouă prin mandatarul episcopesc, P.O. Protopresbiter Andrei Ghidiu asistat de preotul jubilat Nicolae Corneanu care își aniversa tot cu această ocazie 25 de ani de activitate preoțească și de alți preoți care au săvârșit Sfânta Liturgie și actul sfințirii. Templu bisericii nou-sfințite a fost sculptată și aurită cu aur veritabil de „Catharain” de către maestrul iscusit Ioan Cotârlă din Oravița. Pictura a fost executată de maestrul Deliomini din Caransebeș iar pictarea zidurilor bisericii în „fresco” a fost făcută de maestrul Ioan Riegel din Caransebeș. După masa festivă, poporul a întins o mândră horă românească care a delectat prin frumusețea jocului și a mândrului nostru port național.⁴³

În localitatea Topleț, la data de 7/20 septembrie 1908, a avut loc sfințirea Bisericii de nou pictată. Actul sfințirii „s-a făcut prin delegatul consistorului, părintele C. Dure, preotul local Dimitrie Popovici și preotul din comuna Tuffier Jurescu.” Ca invitat special la sfințirea bisericii, în calitate de naș, a participat Ilustritatea Sa Constantin Burdia, președintele comunității de avere din Caransebeș și deputat dietal. La sfârșitul Sfintei Liturgii, părintele local Popovici a predicat mulțimii adunate, arătând care e raportul dintre popor și biserică. După încheierea manifestărilor oficiale, ilustrul naș a mers în piață unde a condus o horă la care au luat parte deopotrivă, tineri și bătrâni.⁴⁴

La Valeadeni, în data de 9/22 august 1909, s-a pus crucea pe turnul nou-ziditei Biserici gr. or. române. Sfințirea falnicei cruce s-a făcut sub un cort de verdeață și flori, prin P.O. Protopresbiter tractual Andrei Ghidiu, asistat de

⁴⁰ Idem, XX, 1905, Nr. 35 din 28 august c.v., p. 5.

⁴¹ Idem, XIX, 1904, Nr. 2 din 11 ianuarie, c.v., p. 3.

⁴² *Meseriașul*, Lugoj, I, 1906, Nr. 16 din 30 iulie/12 august, p. 2.

⁴³ *Foaia Diecezană*, Caransebeș, XXIII, 1908, Nr. 26 din 22 iunie, p. 6-7.

⁴⁴ *Severinul*, Caransebeș, II, 1908, Nr. 39 din 27 septembrie n., p. 5-6.

preoții: Nicolae Corneanu din Apadia, Ioan Meda și Emanuil Pirtea din localitate. Se preconiza că sfințirea noii biserici să se facă în ziua de Sfântă Maria mică, eventual la Cuvioasa Paraschiva. Noua biserică care era frumoasă și unică în felul ei, a fost zidită de maestrul arhitect Ioan Precop din Caransebeș.⁴⁵

În localitatea Feneș, la data de 22 august st.v. 1910, s-a sfințit frumoasa Biserică prin P.O. Protopop al Caransebeșului, Andrei Ghidiu, ca mandatar arhieresc, asistat de preotul R. Jurchescu și parohul local Vasile Paica. După masa festivă, spre bucuria zilei, s-a întins o horă mare și frumoasă. Menționăm că pictura a fost făcută de pictorul academic Ioan Zaicu iar sculptura și auritura templei au fost realizate de sculptorul Iosif Iuliu Bosioc.⁴⁶

În localitatea Sacu, în data de 12/25 septembrie 1910, s-a sfințit Biserica ridicată prin anii 1856, renovată acum din temelie și pictată în întregime de către pictorul Bartolomei Deliomini din Caransebeș. Aceste demersuri au fost realizate de către comunitatea bisericească din Sacu la stăruințele parohului local, părintele Aurel Spătan și în colaborare cu învățătorul Vasilie Traian, cu epitropia parohială și forurile administrative locale, prin jertfe și donațiuni benevole în decursul celor doi ani din urmă. Pentru celebrarea acestui eveniment măreț a fost invitat însuși episcopul diecezan, P.S. Sa Dr. E. Miron Cristea care a venit în Sacu la data stabilită însoțit fiind de arhimandritul Filaret Musta, protosinghelul Dr. Iosif Traian Bădescu, protopresbiterul Andrei Ghidiu, secretarul Dr. Cornel Cornean, referenții Ștefan Jian și Aurel Moacă, profesorii G. Petrescu și Dr. G. Dragomir și de Dr. S. Imbroane. Celebrarea serviciului divin s-a săvârșit de către P.S. Sa episcopul Miron Cristea, asistat de 17 preoți: arhimandritul F. Musta, protosinghelul Dr. I. Tr. Bădescu, protopresbiterii A. Ghidiu și Dr. G. Popoviciu, șeful tractului protopresbiteral al Lugojului și presbiterii: N. Groza, I. Pușcan, G. Petrescu, A. Spătan, E. Lăpăduș, I. Lăpăduș, D. Soceneanțu, G. Vior, M. Groza, R. Jurchescu, D. Lupea, N. Șoșdean, R. Șandru și diaconul Dr. A. Mihăescu. Cu o prestație preotească atât de numeroasă, într-adevăr „Sfânta liturgie a fost o revelațiune sufletească ce te înalță spre sfere mai înalte și tainice.”⁴⁷ Tot cu această ocazie, la banchetul ce a urmat după serviciul religios, P.S. Sa episcopul diecezan l-a distins pe vrednicul paroh Aurel Spătan din Sacu cu brâu roșu pentru meritele sale deosebite.⁴⁸

La Făget, în data de 3/16 iulie 1911 a fost sfințită Biserica de nou renovată prin episcopul diecezan Dr. E. Miron Cristea, în cadrul vizitei sale canonice în tractul Făgetului. Ajuns la Făget, P.S. Sa a fost așteptat de o mare de oameni (notabilități, corporațiuni, preoți, țărani din localitate și din împrejurimi). A fost primit de protopretorele Ladislau Schönerfeld care l-a asigurat că sosirea Sa în Făget „a revărsat o bucurie mare în inimile tuturor locuitorilor, fără

⁴⁵ *Foaia Diecezană*, Caransebeș, XXIV, 1909, Nr. 33 din 16 august c.v., p. 4-5.

⁴⁶ *Idem*, XXV, 1910, Nr. 35 din 29 august c.v., p. 4.

⁴⁷ *Idem*, XXV, 1910, Nr. 38 din 19 septembrie c.v., p. 2-3.

⁴⁸ *Idem*, XXV, 1910, Nr. 39 din 26 septembrie c.v., p. 4.

considerare la confesiune și naționalitate.” Biserica e zidită pe malul drept al Begheului fiind o clădire extrem de impunătoare. A fost renovată în întregime și pictată din nou de pictorul Virgil Simonescu. Interiorul e spațios, fiind înzestrat după cerințele moderne, în urma stăruințelor vrednicului protopop al Făgetului și a altor fruntași care au în inimă interesele bisericii ortodoxe din acele părți.⁴⁹ În duminica sfințirii, P.S.Sa a fost adus la biserică cu litie, înconjurat fiind de aproape 40 de preoți îmbrăcați în odăjdii strălucite și mulțime mare de popor. Actul sfințirii și sfânta liturgie au fost oficiate de P.S.Sa, asistat fiind de Î.P.C.Sa arhimandritul Filaret Musta, protopopul Dr. George Popovici al Lugojului, protopopul local Sebastian Olariu, asesorul și profesorul de rituale George Petrescu, diaconul Dr. Aurel Mihăescu și aproape întreaga preoțime din tract. Cu acest prilej, „făgețenii au reînviat (...) un vechi obicei, întrucât întreaga zidirea bisericii era încunjurată la brâu cu pânză albă și cu lumina de ceară, cari după sfințire să predau arhierelui pontificant. Documente vechi păstrează tradiția, cum arhierii aveau de la asemenea ocazii giguri mari de pânză albă.” În timpul liturgiei, P.S.Sa a hirotesit întru cetății pe absolvenții de teologie I. Lorințiu și Constantin Iosof. La priceasnă, P.S.Sa a rostit o frumoasă cuvântare, apoi a dat sfaturi prețioase poporului aflat înaintea Sa: ca să devină și să rămână „român bun, ortodox bun și cătățean (cetățean) înzestrat cu cele mai frumoase virtuți.” După stropirea poporului cu apă sfințită și împărțirea anaforei, P.S.Sa s-a întors la casa protopopului unde a primit deputațiunile din localitate, dintre care amintim: Administrația și antistia comunală condusă de L. Schönenfeld, Biserica romano-catolică din Făget, reprezentată prin protopopul (parohul) A. Pechtl, Biserica izraelită, Casina maghiară, Societatea de lectură romano-catolică, advocații greco-catolici, preoțimea tractuală ortodoxă și învățătorimea ș.a. Menționăm că „tuturor le-a știut da Preasfinția Sa responsuri potrivite în diferite limbi, punând tuturor la inimă datorința a lucra pentru binele poporului, a cărui slujitor și Preasfinția Sa este.”⁵⁰

La Cliciova, în data de 2/15 octombrie 1911, s-a sfințit Biserica din localitate în mod impozant de către P.S.Sa episcopul diecezan Dr. E. Miron Cristea care a sosit acolo însoțit de arhimandritul Filaret Musta, protopresbiterul Dr. George Popovici (originar din Cliciova), profesorul Petrescu din Caransebeș și o numeroasă suită. P.S.Sa a fost găzduit de prof univ. Dr. Iosif Popovici, la moșia sa părintească din Cliciova. Acesta împreună cu P.O. protopresbiter al Făgetului Sebastian Olariu (a cărui soție era sora profesorului Popovici și a protopresbiterului Lugojului) s-au îngrijit de buna găzduire a P.S.Sale. Actul sfințirii s-a desfășurat duminică, cu mare pompă și s-a încheiat cu un discurs al P.S.Sale către credincioși, în care a evidențiat importanța bisericii naționale în viața poporului român. La sfințire au mai participat: din partea autorităților:

⁴⁹ Idem, XXVI, 1911, Nr. 29 din 17 iulie v./30 iulie n., p. 3.

⁵⁰ Idem, XXVI, 1911, Nr. 30 din 24 iulie v./6 august n., p. 3-4.

vice-comitele Caraș-Severinului, A. Issekutz, vice-notarul comitatens, Dr. I. Băltescu, prim-pretorele cercului, numeroși notari precum și mult public venit din împrejurimi. Menționăm că la eveniment au fost reprezentate și bisericile greco-catolică, romano-catolică și reformată iar în după-amiaza zilei a avut loc și tradiționala rugă.⁵¹

În localitatea Pătaș, în ziua Sfântului proroc Ilie a anului 1912, s-a sfințit Biserica proaspăt renovată în întregime. Piatra fundamentală a acestei biserici a fost pusă în anul 1807, la 30 septembrie, într-o joi, fiind apoi sfințită în 1818 prin protopresbiterul Mehadii, Nicolae Stoica. A fost renovată în 1891 iar în anul 1901 a fost pictată. În 1912, „prin jertfele credincioșilor și stăruința preotului i s-a făcut din nou turnul, s-a acoperit cu aramă și a fost radical reparată atât din lăuntru cât și din afară.” Actul sfințirii a fost oficiat de P.S. Sa episcopul diecezan Miron Cristea, asistat de Î.P.C. Sa vicarul episcopesc, arhimandrit Filaret Musta, protopresbiterul Pavel Boldea, administratorul protopresbiteral Dr. Ion Sîrbu, preoții Nicolae Novacoviciu, Pavel Magdescu, Vasile Popoviciu, Ioan Brînzeiu, Iosif Serafin, Nicolae Bihoiu și diaconii Pavel Magdescu și Iosif C. Buracu. Cântările de strană au fost conduse de profesorul „de ritualii” George Petrescu și preoții George Tătucu, Timotei Borchescu și Eremia Borchescu. La priceasnă, P.S. Sa a rostit o frumoasă cuvântare și i-a laudat pe credincioșii din Pătaș care au jertfit pentru renovarea bisericii lor, îndeosebi vrednica familie Matica care a dat 1000 de coroane în scopul reparării. A mulțumit, de asemenea, preotului V. Popoviciu, episcopilor și membrilor din comitet pentru ostenele avute.⁵² În decursul sfinteii liturgii, P.S. Sa l-a hirotonisit întru presbiter pe diaconul Iosif C. Buracu, denumit administrator parohial al Mehadii. După terminarea serviciului religios, în timpul primirii „deputațiilor”, fiind ziua sf. Proroc Ilie, Î.P.C. Sa l-a felicitat pe P.S. Sa cu prilejul onomasticeii Sale de botez. În după-amiaza zilei a început obișnuita rugă înaintea bisericii. Era încântător „să privești la hora impozantă, constatătoare din aproape 1000 părechi. Dansul cât și portul din aceste părți izolate de duhul străinismului, poartă încă pecetea original românească.” O dată cu ruga, s-a încheiat și programul festivităților sfințirii bisericii din Pătaș.⁵³

În Bocșa Montană, la sărbătoarea de Rusalii a anului 1915, s-au împlinit 100 de ani de la sfințirea Bisericii ortodoxe «după notițele descoperite de cantorii bisericii în „Penticostarul” bisericii, eternizate cu litere cirile de preotul de pe vremuri Simeon Popoviciu.» Din considerente referitoare la starea de război existentă în anul 1915, în Banat, comuna bisericască din Bocșa Montană s-a reținut însă de la sărbătoarea centenară. Cu acest prilej, parohul protopresbiter Mihail Gașpar a ținut doar o „predică acomodată” la sfârșitul liturgiei din prima zi de Rusalii. A doua zi de Rusalii s-a sfințit capela din cimitir, zidită

⁵¹ Idem, XXVI, 1911, Nr. 41 din 9 octombrie v./22 octombrie n., p. 6.

⁵² Idem, XXVII, 1912, Nr. 32 din 5 august v./18 august n., p. 3-4.

⁵³ Idem, XXVII, 1912, Nr. 33 din 12 august v./25 august n., p. 2.

pe speșele bocșanului Ioan Potocean care domicilia de un timp, „parte în Budapeșta, parte în Viena.” Acest vrednic frunțaș a dăruit inițial o grădină a sa pentru lărgirea cimitirului și 200 de coroane ca fundațiune. Apoi a acceptat să se zidească pe acest teren o capelă-biserică în memoria decedaților săi părinți și frați. Actul sfințirii s-a săvârșit prin parohul protopresbiter Mihail Gașpar care a celebrat sfânta liturgie în noua capelă, după care s-a ținut parastas pentru părinții și frații decedați ai fondatorului Ioan Potocean precum și pentru toți răpoșații din comuna bisericească a Bocșei Montane. Capela-biserică, cu hramul „Înălțarea Domnului”, avea înșcris pe frontispiciul ei: „Fundațiunea Ioan și Elisaveta Potocean”. Jertfa aceasta în valoare de 5000 de coroane făcută comunei bisericești „va eterniza în anele bisericii ortodoxe din Bocșa Montană numele fundatorilor Ioan Potocean și a soției Elisabeta.”⁵⁴

Constatăm astfel că pe tot parcursul perioadei menționate (începutul secolului al XX-lea și până la anul 1918), atât biserica ortodoxă cât și credincioșii ei s-au implicat masiv în susținerea zidirilor de biserici și mănăstiri, în pictarea sau zugrăvirea lor, în efectuarea diferitelor renovări sau reparații prin crearea unor fonduri sau fundații, prin organizarea unor colecte și prin donațiile benevole cu sume mai mici sau mai mari, cu materialele necesare efectuării unor lucrări ș.a. Sfințirile bisericilor noi sau de curând renovate erau adevărate momente de sărbătoare națională a românilor și de manifestare a multiconfesionalismului, la care participau mandatarii ai Episcopiei ortodoxe române a Caransebeșului, în timpul păștoririi episcopului Nicolae Popea iar din anul 1910, de la instalarea în scaunul episcopesc al Caransebeșului a Dr. E. Miron Cristea, fiind consemnată în majoritatea sfințirilor sărbătorite, participarea personală a Înaltului Arhiepiscop. Menționăm că la sfințirile sărbătorite în localități unde conviețuiau mai multe naționalități și confesiuni, participau, de obicei, și reprezentanți ai celorlalte confesiuni religioase: romano-catolică, greco-catolică, reformată sau izraelită, aceasta reprezentând o adevărată formă de manifestare a multiconfesionalismului, aici, în Banatul istoric.

⁵⁴ Idem, XXX, 1915, Nr. 23 din 7 iunie v./20 iunie n., p. 5.